

Z DOSWIADCZEŃ I PRAKTYKI BAŃKOWEJ

MERA-100

MERA - 100

Optymalizacja podziału zysku wypracowanego przez przedsiębiorstwa w 1982 roku stanowiła złożony i skomplikowany problem, przed którym stanęły służby ekonomiczne przedsiębiorstw. Właściwa analiza tego zagadnienia wymaga przeprowadzenia wielowarstwowych i żmudnych obliczeń dotyczących przeciętnej płacy, kosztów przerobu i obciążeń budżetowych.

Przedsiębiorstwa w 1982 roku były opodatkowane kwotami bezpośrednio zależnymi od wzrostu funduszu płac, to jest podatkiem od płac w wysokości 20% funduszu płac, a także składkami ZUS w wysokości 33% funduszu płac.

Maksymalizacja zysku bilansowego wydaje się być celem przedsiębiorstwa działającego w warunkach reformy gospodarczej. Nie jest to jednak prawdą z uwagi na to, że zysk bilansowy nie świadczy o wysokości zysku pozostającego do dyspozycji przedsiębiorstwa. Przyjęliśmy, że optymalnym kryterium podziału zysku jest maksymalizowanie funduszy, które pozostają tak do dyspozycji samorządnych przedsiębiorstwa, jak i do dyspozycji załogi w formie wzrostu funduszu płac. Fundusz płac i jego pochodne obciążają koszty przerobu, co ma wpływ na wskaźnik rentowności, a to z kolei wpływa na wysokość podatku dochodowego. Zależność wygląda następująco: im wyższa przeciętna płaca, tym wyższe koszty przerobu i mniejszy wskaźnik rentowności i tym samym niższe odpisy na rzecz budżetu z tytułu podatku dochodowego i stabilizacyjnego. Jedynym hamulcem windowania płac jest Fundusz Aktywizacji Zawodowej, który istotnie obciąża zysk przedsiębiorstwa. Za kryterium optymalnego podziału zysku przyjęto maksymalizację kwoty zysku pozostającego do dyspozycji przedsiębiorstwa + wzrost funduszu płac. Za zysk, którym dysponuje przedsiębiorstwo, przyjmujemy zysk bilansowy pomniejszony o podatek stabilizacyjny, podatek dochodowy, FAZ i fundusz rezerwowy.

Otrzymane wyniki wykazują, że progresywny podatek dochodowy, jak i metoda naliczania podatku stabilizacyjnego nie stanowią bodźca skłaniającego przedsiębiorstwa do obniżki swoich kosztów (w szczególności dotyczy to kosztów przerobu, w których znaczny udział mają płace). Wręcz odwrotnie, przedsiębiorstwa są zainteresowane maksymalizacją płac, co niejednokrotnie pozwala im całkowicie uniknąć płacenia podatku stabilizacyjnego lub znacznie złagodzić progresję podatku dochodowego. Najkorzystniejsze warunki do windowania płac mają przedsiębiorstwa, w których znaczny udział w kosztach przerobu stanowi płaca i jej pochodne. Wynika to ze sposobu liczenia wskaźnika rentowności, który w przypadku zwykłej płac maleje raptownie, ponieważ licznik (zysk bilansowy) maleje o 1,53 wzrostu funduszu płac, a mianownik (koszty przerobu) rośnie o kwotę 1,53 wzrostu funduszu płac. Zmniejszenie licznika i zwiększenie mianownika powoduje rap-

towne zmniejszenie ilorazu, którym jest wskaźnik rentowności. Powoduje to znaczne zmniejszenie podatku dochodowego. Wynika z tego także zmniejszenie rentowności, że przedsiębiorstwo nie odprowadza stanowiącego istotną kwotę podatku stabilizacyjnego.

Tak więc mechanizm ekonomiczny wprowadzony w 1982 r. powodował, że znaczna część przedsiębiorstw była zainteresowana windowaniem płac, bez względu na wysokość odpisów FAZ, gdyż kwoty „zaoszczędzone” na podatku dochodowym i stabilizacyjnym były przeznaczone na Fundusz Aktywizacji Zawodowej. Przedsiębiorstwom było obojętne, czy odpisy z zysku szły na FAZ, czy na inne rodzaje opodatkowania.

Zakres danych stałych do analizy obejmował:

- zatrudnienie bazowe (1981 r.),
- fundusz płac bazowy (1981 r.),
- przeciętną płacę bazową (1981 r.),
- zatrudnienie (1982 r.),
- sprzedaż (1982 r.),
- podatek obrotowy,
- wysokość wzrostu funduszu płac bez konieczności dokonywania odpisów na FAZ.

Zmiennymi były następujące wielkości:

- fundusz płac (1982 r.),
- przeciętna płaca (1982 r.),
- koszty przerobu,
- koszt własny sprzedaży.

Zmienną niezależną był tylko fundusz płac, pozostałe zmienne były zmiennymi zależnymi od funduszu płac. Zmieniając fundusz płac o kwotę Δp otrzymujemy następujące zależności:

$$Kp_1 = Kp_0 + 1,53 \Delta p$$

$$Fp_1 = Fp_0 + \Delta p$$

$$Kws_1 = Kws_0 + 1,53 \Delta p$$

$$R_{z1} = \frac{Zb_0 - 1,53 \Delta p}{Kp + 1,53 \Delta p}$$

$$Re_1 = \frac{Zb_0 - Pd - Rk - 1,53 \Delta p}{Kp + 1,53 \Delta p}$$

gdzie:

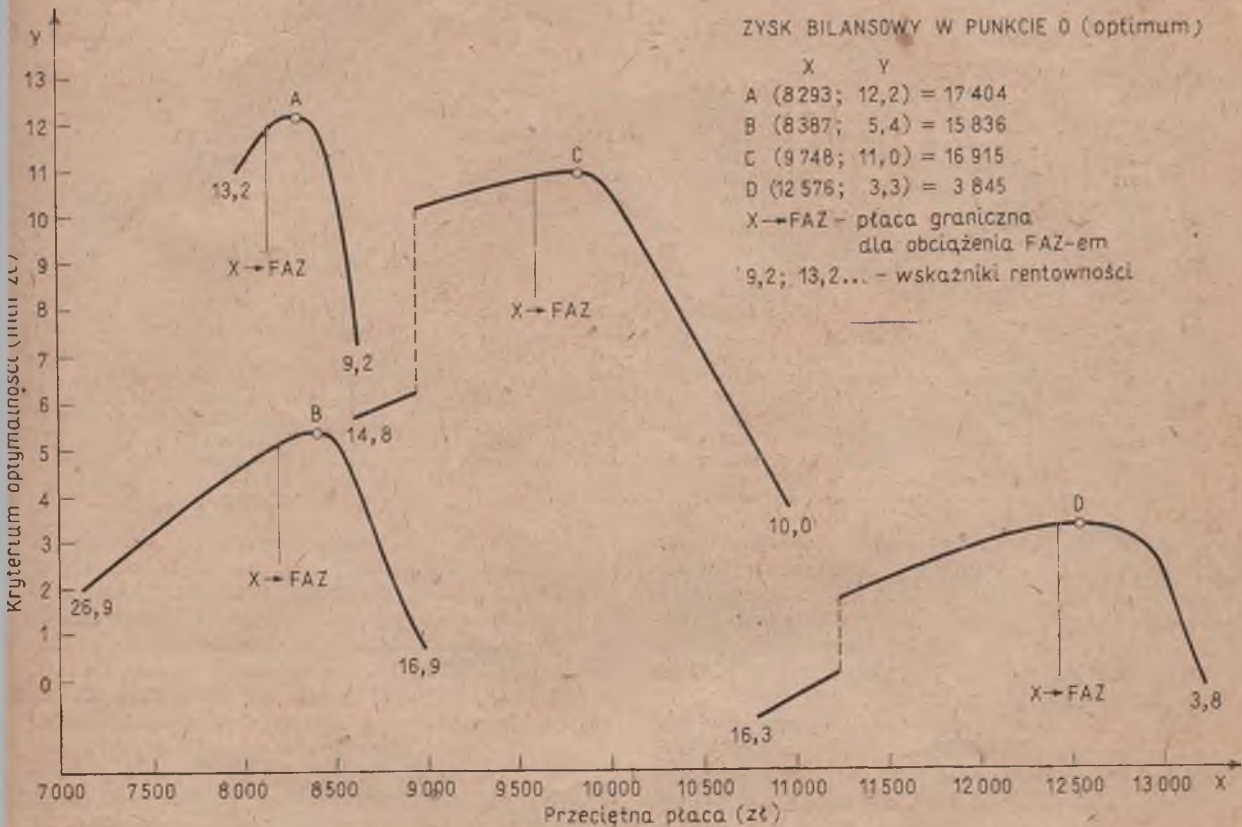
- Kp_1 — koszty przerobu zmienne (wariantowe),
- Kp_0 — koszty przerobu bazowe,
- Δp — wzrost funduszu płac,
- Fp_1 — fundusz płac wariantowy,
- Fp_0 — fundusz płac bazowy,
- Kws_1 — koszt własny sprzedaży wariantowej,
- Kws_0 — koszt własny sprzedaży bazowy,
- Re_1 — wskaźnik rentowności dotyczący podatku dochodowego,
- Zb_0 — zysk bilansowy bazowy,
- Zb_1 — zysk bilansowy wariantowy,
- Re_2 — wskaźnik rentowności dotyczący podatku stabilizacyjnego,
- Pd — podatek dochodowy wariantowy,
- Rk — rata kredytu.

Próbujemy jednocześnie wytłumaczyć przyczyny tak raptownej zwyżki płac w IV kwartale 1982 r.

Według naszej analizy są one następujące:

- progresywnie rosnący podatek dochodowy,
- chęć uniknięcia płacenia podatku stabilizacyjnego przez obniżenie wskaźnika rentowności Re_2 poniżej 10%,
- niestabilna sytuacja prawno-ekonomiczna (FAZ, wypracowanie bazy funduszu płac dla 1983 r.).

Zależność między wzrostem przeciętnej płacy a kryterium optymalności, którym według naszego założenia jest zysk do dyspozycji przedsiębiorstwa + wzrost funduszu płac w danym roku, przedstawia wykres. Na wykresie ujęte są 4 przedsiębiorstwa (A, B, C, D) o niezbyt wysokim wskaźniku rentowności.

Jak wynika z analizy, maksimum założonego kryterium optymalności podziału zysku przedsiębiorstwa uzyskują w obszarze, gdzie płace są opodatkowane FAZ-em. Wbrew powszechnej opinii, że FAZ „opiera się” odprowadzać jedynie wysokorentownym przedsiębiorstwom, okazuje się, iż odprowadzanie niewielkich kwot FAZ daje optymalny podział zysku także w przedsiębiorstwach o niezbyt wysokim wskaźniku rentowności. Szczególnie opłacalne było w 1982 r. podniesienie płac tak, aby nie odprowadzać podatku stabilizacyjnego. Przyjmując kryterium optymalności założono, że przy maksymalnym funduszu płac (bez konieczności odprowadzania FAZ) przyrost funduszu płac równa się zeru. Zmienia to kryterium optymalności o stałą C, co powoduje przesunięcie wykresu w górę lub w dół nie zmieniając charakteru kryterium. Wykres sporządzono posługując się obliczeniami przeprowadzonymi na minikomputerze MERA-100 (zestaw 16 KB + PK1) w oparciu o oprogra-

mowanie własne w języku symbolicznym „KB”. Zależność między funduszem płac a opodatkowaniem i założonym kryterium przedstawia tabela, która dotyczy przedsiębiorstwa B (na str. 218).

Zasadniczy wpływ na wykazany przebieg kryterium ma sposób liczenia wskaźnika rentowności i podatku dochodowego.

Przy przyjęciu wskaźnika rentowności Re_2 w 1983 r.

$$Re_2 = \frac{\text{zysk bilansowy} + \text{wzrost funduszu płac w roku} \times 1,63}{\text{koszty przerobu}}$$

do liczenia podatku dochodowego można uniknąć sytuacji windowania płac w celu uzyskania optimum

podziału zysku. Proponowany wskaźnik rentowności Re_2 pozwala na opodatkowanie zysku, który faktycznie jest wypracowany przez przedsiębiorstwo i niejednokrotnie rozdysponowany w formie wzrostu funduszu płac. Pozostałość zysku, czyli tzw. zysk bilansowy, była ponownie dzielona między budżet, przedsiębiorstwo i załogę. Zatem analizując podział zysku należy uwzględnić także wzrost funduszu płac w danym roku, gdyż przedsiębiorstwo może znacznie podnieść płace przy jednocześnie minimalnych odpisach na fundusz załogi. Pozornie podział zysku jest poprawny; po uwzględnieniu wzrostu płac okazać się może, iż zasadniczo niemal cały zysk idzie „do kieszeni” załogi. W 1983 r. należy uwzględnić także 20% podatku od płac i 43% składek ZUS, co zmniejsza zysk bilansowy o 1,63 wzrostu funduszu płac, gdyż zwiększone są koszty przerobu. Sensowne jest także zwolnienie z podatku dochodowego kwoty zmniejszenia kosztów przerobu, gdyż w obowiązującym

Symulacja zależności między funduszem płac, opodatkowaniem i kryterium optymalności
za 1982 r. w przedsiębiorstwie B

Podatek dochodowy (tys. zł)	Fundusz aktywizacji zawodowej (tys. zł)	Podatek stabilizacyjny (tys. zł)	Wskaźnik rentowności R_{e1} (%)	Przećiętna płaca (w zł)	Zysk bilansowy (tys. zł)	Koszty prz. robu (tys. zł)	Fundusz dla przedsiębiorstwa (tys. zł)	Kryterium optymalności (tys. zł)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
10.129	—	3.008	26,90	7.126	20.156	74.914	5.004	2.004
9.918	—	2.999	26,50	7.196	19.916	75.154	5.008	2.208
9.706	—	2.991	26,09	7.266	19.676	75.394	5.012	2.412
9.495	—	2.982	25,69	7.336	19.436	75.634	5.016	2.616
9.284	—	2.973	25,29	7.406	19.196	75.874	5.020	2.820
8.701	—	3.070	24,90	7.476	18.956	76.114	5.204	3.284
8.518	—	3.059	24,51	7.546	18.716	76.354	5.268	3.468
8.335	—	3.042	24,12	7.616	18.476	76.594	5.252	3.652
8.153	—	3.024	23,73	7.686	18.236	76.834	5.236	3.836
7.971	—	3.007	23,34	7.757	17.996	77.074	5.219	4.019
7.789	—	2.990	22,96	7.827	17.756	77.314	5.202	4.202
7.606	—	2.973	22,58	7.897	17.516	77.554	5.186	4.386
7.423	—	2.955	22,20	7.967	17.276	77.794	5.171	4.571
7.241	—	2.938	21,83	8.037	17.036	78.034	5.154	4.754
7.059	—	2.921	21,45	8.107	16.796	78.274	5.137	4.937
6.877	—	2.903	21,08	8.177	16.556	78.514	5.121	5.121
6.694	50	2.886	20,71	8.247	16.316	78.754	5.055	5.255
6.511	149	2.869	20,35	8.317	16.076	78.994	4.940	5.340
6.330	302	2.851	19,98	8.387	15.836	79.234	4.770	5.370
6.177	506	2.825	19,62	8.457	15.596	79.474	4.529	5.329
6.024	1.115	2.799	19,26	8.527	15.356	79.714	3.883	4.883
5.870	1.915	2.773	18,90	8.597	15.116	79.954	3.047	4.247
5.716	2.715	2.748	18,55	8.667	14.876	80.194	2.210	3.610
5.562	3.515	2.722	18,19	8.737	14.636	80.434	1.374	2.974
5.409	4.315	2.696	17,84	8.807	14.396	80.674	537	2.337
5.256	5.115	2.670	17,49	8.877	14.156	80.914	-300	1.700
5.102	5.915	2.644	17,14	8.947	13.916	81.154	-1.136	1.064
4.948	6.715	2.618	16,80	9.017	13.676	81.394	-1.972	428
4.794	7.515	2.592	16,45	9.087	13.436	81.634	-2.808	-208
4.641	8.315	2.566	16,11	9.157	13.196	81.874	-3.645	-845
4.488	9.115	2.540	15,77	9.227	12.956	82.114	-4.482	-1.482

systemie jest ono „nieopłacalne” z uwagi na progresję podatku dochodowego. Zmniejszenie kosztów przerobu rzeczywiście prowadzi do znacznego wzrostu rentowności, a tym samym do istotnego zwiększenia progresywnego podatku dochodowego, co prowadzić może nawet do zmniejszenia wysokości zysku do dyspozycji przedsiębiorstw.

Przedsiębiorstwa obawiały się zbyt wiodować płace zasadnicze z uwagi na obciążenia FAZ-em w 1983 r. Dlatego też wygodniejszym rozwiązaniem było wiodowanie płac przez wzrost funduszu premiowego. Miało to miejsce w IV kwartale 1982 r., kiedy przedsiębiorstwa w miarę precyzyjnie mogły określić sprzedaż, koszty, akumulację oraz wyliczyć taki fundusz płac, który by pozwalał na optymalny podział zysku. Ponadto zapowiedziane zmiany naliczania FAZ (przy istniejącym niedoborze zatrudnienia) spowodowały chęć wypracowania sobie jak najlepszej bazy płacowej dla 1983 r. W rezultacie w IV kwartale ubiegłego roku w wielu przedsiębiorstwach wystąpiło zjawisko znacznego wzrostu wypłat z tytułu

premier, a na początku I kwartału br. okazało się, iż odprowadzono za rok ubiegły zbyt duże kwoty do budżetu z tytułu opodatkowania i przedsiębiorstwa oczekują na ich zwrot po zatwierdzeniu bilansu.

Do przeprowadzenia symulacyjnej analizy podziału zysku, z uwagi na czaso- i pracochłonność obliczeń, konieczne było wykorzystanie minikomputera MERA-100. Należy zaznaczyć, że niektóre przedsiębiorstwa były doskonale zorientowane w działaniu tych mechanizmów ekonomicznych. Istniały bowiem systemy analizy działalności finansowej na EMC (np. ZETO Świdnica opracowało taki system w języku BASCOF także na minikomputer MERA-100).

Powyższą analizę przeprowadziliśmy również w innych wysokorentownych przedsiębiorstwach. Ponieważ wnioski są analogiczne i intuicyjnie oczywiste, nie uwzględniono ich w tym opracowaniu.

ZBIGNIEW DALECZKO
ANDRZEJ MIREK
Wałbrzych